

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภูมิปัญญาชาวบ้าน (คลังปัญญาไทย, 2550) เป็นความรู้ความสามารถที่ได้รับการสั่งสมถ่ายทอดกันมา ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงในยุคปัจจุบัน มีการนำความรู้และประสบการณ์ของตนเองมาประยุกต์ใช้ ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ซึ่งภูมิปัญญาชาวบ้านมีการจำแนกเป็นประเภทต่างๆ (ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ) ดังนี้ ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการทำมาหากิน ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการรักษาโรค ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการกินอยู่ ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านศิลปกรรม ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านภาษาและวรรณกรรม ภูมิปัญญาชาวบ้านด้านศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งภูมิปัญญาชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะเป็นความรู้แบบฝังลึก (Tacit Knowledge) การถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น จึงเป็นการปฏิบัติให้ดู แล้วทำตาม เนื่องจากรุ่นลูกรุ่นหลานส่วนใหญ่ เปลี่ยนไปทำอาชีพอื่น ที่มีรายได้มากกว่า จึงทำให้ความรู้บางส่วนสูญหายไปตามกาลเวลา

การทอดผ้าของผู้นุ่งในชนบท เป็นหนึ่งในภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ นอกจากเป็นการทอดผ้าเพื่อเป็นเครื่องนุ่งห่มใช้ในครัวเรือนแล้ว การทอดผ้ายังเป็นการถ่ายทอดทั้งศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ที่บรรพบุรุษใช้ในการอบรมสั่งสอนลูกหลานผู้นุ่งของครอบครัว ซึ่งผ้าทอที่ทอเก็บไว้จะนำมาใช้ในงานสำคัญเช่น งานบุญต่างๆ งานแต่งงาน เป็นต้น และการทอดผ้ายังเป็นการสร้างอาชีพให้กับผู้นุ่ง เพื่อเป็นรายได้เสริมให้แก่ครอบครัวอีกด้วย

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) รัฐบาลเสนอแผนการปรับโครงสร้างการเกษตร การเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมจากสถาบันในชนบท (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2551) จึงเกิดการรวมตัวเพื่อจัดตั้งกลุ่มอาชีพต่างๆ ขึ้น เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านการผลิต การจำหน่าย การเพิ่มรายได้ การขยายความรู้ การฝึกอบรม การจัดการดำเนินธุรกิจให้มี

ประสิทธิภาพ เช่น กลุ่มทอผ้า เป็นต้น จากสภาพปัญหาเศรษฐกิจที่ค่าครองชีพสูงขึ้น ในปี พ.ศ. 2544 รัฐบาลมีนโยบายให้โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) (คณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์, 2547) ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีรายได้ และมีคุณภาพชีวิตที่ดี เพื่อให้ชุมชนที่พัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP ได้รับการพัฒนาคุณภาพ มาตรฐาน และมีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้น และเพื่อให้ชุมชนสามารถจำหน่ายผลิตภัณฑ์ OTOP ทั้งในประเทศ และต่างประเทศได้

กลุ่มทอผ้าในจังหวัดเลยได้ส่งผลิตภัณฑ์ OTOP เข้าร่วมจัดอันดับสินค้ามาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 เป็นต้นมา ซึ่งผลการจัดอันดับในปี พ.ศ. 2549 (คณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ, 2549) กลุ่มทอผ้าของจังหวัดเลยถูกจัดระดับ 4 ดาว จำนวน 13 กลุ่ม ระดับ 3 ดาว จำนวน 3 กลุ่ม และ ระดับ 2 ดาว จำนวน 17 กลุ่ม ซึ่งไม่มีกลุ่มทอผ้าในจังหวัดเลย สามารถพัฒนาสินค้าได้ถึงระดับ 5 ดาว จากการศึกษาของ ผศ.ไชยวุฒิ มนตรีรักษ์ และพงษ์เดช สารการ, 2546 : 103-104) ได้ศึกษาถึงการประเมินกิจกรรมหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์จังหวัดเลยพบว่า มีปัญหาในด้านตลาดที่มีน้อย ชุมชนไม่มีความรู้เกี่ยวกับระบบธุรกิจ สมาชิกต้องการประโยชน์ระยะสั้น ไม่มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์และภูมิปัญญาในกลุ่มผลิตภัณฑ์เดียวกัน และมี ปัญหาการบริหารจัดการกลุ่ม ผศ.ดร.ภัทรธิดา ผลงาม (2551 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาถึงการพัฒนาศักยภาพและมาตรฐานผลิตภัณฑ์ OTOP : กรณีศึกษาในกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง อ.นาด้วง จ.เลย พบว่า ปัญหาในการทอผ้ามีปัญหาในเรื่องของวัตถุดิบมีราคาแพง หายาก ต้องซื้อจากสมาชิก สมาชิกขาดทักษะในการผลิตและการย้อมผ้าท้องถิ่นอื่น อุปกรณ์ไม่เพียงพอต่ออาที่มีมาตรฐาน ขาดบุคลากรในด้านการออกแบบลายผ้า และขาดความรู้เกี่ยวกับลวดลายใหม่ๆ ที่ทันสมัย ปัญหาเงินทุนหมุนเวียนในการบริหารจัดการกลุ่ม และปัญหาด้านการตลาดที่กลุ่มทอผ้าขาดบุคลากรที่ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมการขาย จึงทำให้กลุ่มทอผ้าไม่มีลูกค้าประจำจึงทำให้ปัญหาด้านช่องทางการจัดจำหน่ายด้วย

จากความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้านในการทอผ้าพื้นเมืองจังหวัดเลย และเพื่อรักษาไว้ไม่ให้ความรู้ในการทอผ้าสูญหายไปตามกาลเวลา และจากปัญหาต่างๆ ของกลุ่มทอผ้า OTOP จากงานวิจัยที่ได้กล่าวมาข้างต้น ทำให้กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองในจังหวัดเลยยังไม่สามารถไปถึงระดับ 5 ดาว ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาวิจัยที่จะสร้างโมเดลการจัดการความรู้สำหรับกลุ่มทอผ้าระดับ 4 ดาว จังหวัดเลย เพื่อที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในกลุ่มทอผ้าให้สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพมากขึ้นและให้มีคุณภาพถึงระดับ 5 ดาวต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- เพื่อศึกษาความรู้ชุมชนของกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง ในจังหวัดเลย
- เพื่อศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการความรู้ของกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง
- เพื่อเป็นรูปแบบในการจัดการความรู้ชุมชนในความรู้อื่นๆ ให้เกิดการจัดการความรู้ที่เป็นระบบ

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ได้รับทราบข้อมูลต่าง ๆ ของกลุ่มทอผ้าพื้นเมืองที่ได้อันดับ 4 ดาว ของจังหวัดเลย ในเรื่องการจัดการความรู้ของกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง การแลกเปลี่ยนความรู้ การถ่ายทอดความรู้ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม เพื่อนำไปสร้างเป็นโมเดลการจัดการความรู้สำหรับกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง

1.4 สมมติฐานการวิจัย

- ปัจจัยพื้นฐานของการบริหารจัดการกลุ่มทอผ้า มีความสัมพันธ์กับการจัดการความรู้ในการทอผ้าพื้นเมืองในระดับ 4 ดาว จังหวัดเลย
- ความรู้ของสมาชิกในกลุ่มทอผ้าพื้นเมือง มีความแตกต่างกัน

1.5 ขอบเขตการวิจัย

โดยมีขอบเขตการวิจัยดังนี้

1.5.1 ขอบเขตด้านเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้เลือกช่วงเวลาในการเก็บข้อมูลระหว่างเดือน เมษายน 2551 – กันยายน 2551 เป็นช่วงฤดูแล้ง เป็นช่วงเวลาที่สมาชิกของกลุ่มทอผ้า ไม่ได้ทำงานทางด้านการเกษตร จึงใช้เวลาส่วนใหญ่ในการทอผ้าเพื่อเตรียมสินค้าไว้จำหน่ายในช่วงฤดูหนาว ซึ่งเป็นฤดูท่องเที่ยวของจังหวัดเลย

1.5.2 ขอบเขตด้านประชากร

ศึกษากลุ่มทอผ้าที่ได้รับการจัดอันดับ 4 ดาว ในจังหวัดเลย จากการจัดอันดับประจำปี 2549 มีจำนวน 13 กลุ่มดังนี้

1. กลุ่มทอผ้าไทเลย บ้านก้างปลา	ต.ชัยพฤกษ์ อ.เมือง จ.เลย
2. กลุ่มทอผ้าพื้นบ้าน ไทเลย	ต.นาแถม อ.เมือง จ.เลย
3. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ทอผ้าสูง	ต.นาด้วง อ.นาด้วง จ.เลย
4. กลุ่มอาชีพสตรีทอผ้าพื้นเมือง	ต.นาด้วง อ.นาด้วง จ.เลย
5. กลุ่มสตรีทอผ้าพื้นเมืองบ้านไผ่ดำ	ต.เขาแก้ว อ.เชียงคาน จ.เลย
6. กลุ่มทอผ้าฝ้ายพื้นเมือง	ต.จอมศรี อ.เชียงคาน จ.เลย
7. กลุ่มทอผ้านางจุฬาภรณ พุทธทองศรี	ต.เชียงคาน อ.เชียงคาน จ.เลย
8. กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง บ้านปากปวน	ต.ปากปวน อ.วังสะพุง จ.เลย
9. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร วังกกเตี๋ย	ต.หนองหญ้าปล้อง อ.วังสะพุง จ.เลย
10. กลุ่มสตรีสหกรณ์ บ้านศรีฐาน	ต.ศรีฐาน อ.ภูกระดึง จ.เลย
11. กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง ภูหลวง	ต.หนองคัน อ.ภูหลวง จ.เลย
12. กลุ่มทอผ้าบ้านสันติภาพพัฒนา	ต.โนนป่าซาง อ.ผาขาว จ.เลย
13. กลุ่มทอผ้าไหม บ้านหนองน้ำใส	ต.ผาอินทร์แปลง กิ่งอ.เอราวัณ จ.เลย

ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. หัวหน้ากลุ่มทอผ้าทั้ง 13 กลุ่ม
2. สมาชิกกลุ่มทอผ้า
3. เจ้าหน้าที่จากสำนักงานพัฒนาชุมชน ซึ่งทำงานเกี่ยวกับ OTOP จังหวัดเลย

1.5.3 ขอบเขตเนื้อหา

ในการศึกษาครั้งนี้ ศึกษาถึง

1. ปัจจัยที่ใช้ในการจำแนกกลุ่มทอผ้า ได้แก่ จำนวนปีที่กลุ่มทอผ้าเปิดดำเนินการ จำนวนสมาชิกที่มีรายได้ประจำจากกลุ่มทอผ้า รายได้จากกลุ่มทอผ้าโดยเฉลี่ยต่อเดือนต่อคน จำนวนลวดลายเฉพาะของกลุ่มทอผ้าที่สามารถจัดจำหน่ายได้ จำนวนครั้งของการเข้าอบรมเพื่อรับความรู้ใหม่เกี่ยวกับการทอผ้า การบริหารจัดการกลุ่มทอผ้า ในช่วงเวลา 3 ปีที่ผ่านมา และ มีการบันทึกความรู้ของกลุ่ม โดยสมาชิกของกลุ่มเป็นผู้บันทึกความรู้

2. ปัจจัยที่ทำให้การจัดการความรู้ประสบความสำเร็จ ได้แก่ ปัจจัยในด้านตัวบุคคล บรรยากาศและวัฒนธรรมชุมชน การมีส่วนร่วมกับชุมชน ผลงานและองค์ความรู้ที่นำเสนอต่อสาธารณะ

1.6 นิยามศัพท์

กลุ่มทอผ้า หมายถึง กลุ่มแม่บ้านที่ทอผ้าพื้นเมือง ในจังหวัดเลย

ระดับ 4 ดาว หมายถึง อันดับที่ได้รับการจัดอันดับสินค้าโอท็อป จากกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ตามเกณฑ์การจัดอันดับประจำปี 2549

รายได้จากการทอผ้า หมายถึง รายได้โดยเฉลี่ยต่อเดือนที่ได้รับจากการทอผ้า

การได้รับการฝึกอบรม หมายถึง สมาชิกของกลุ่มทอผ้า ได้รับการฝึกอบรมในเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับการทอผ้าพื้นเมืองในรอบ 3 ปี

การได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่น หมายถึง การได้รับความช่วยเหลือจาก หน่วยงานราชการ และเอกชน ซึ่งอาจเป็นการให้ความรู้ หรือ ให้อุปกรณ์เพื่อใช้ในการผลิต

การจัดการความรู้ หมายถึง การรวบรวม จัดระบบ จัดเก็บ ประยุกต์ใช้ และแบ่งปันความรู้ เพื่อให้สมาชิกกลุ่มทอผ้าได้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ให้สามารถผลิตสินค้าที่มีคุณภาพได้